

Hemşirelik Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi

Seda SÖGÜT¹, Eda CANGÖL², Ayten DİNÇ³

Özet

Çalışma, hemşirelik öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesi amacıyla planlandı. Bu çalışma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Çalışmanın evrenini 2017- 2018 eğitim öğretim yılında Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim gören 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri (n=450) oluşturdu. Araştırmanın örneklemini basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilen 252 öğrenci oluşturdu. Verilerin toplanmasında "İletişim Becerileri Ölçeği-Yetişkin Formu (İBÖ-YF)" ve "Kişisel Bilgi Formu" kullanıldı. Veriler SPSS 24.0 istatistik programında değerlendirilip, verilerin analizinde frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma, bağımsız örnekler (Independent samples) t testi, Tek yönlü (Oneway) Anova testi ve LSD testleri kullanıldı. Sonuçlar p<0,05 anlamlılık düzeyinde değerlendirildi. Öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin orta düzeyde olduğu saptandı. İletişim beceri düzeyleri ortalaması ile; arkadaşlarla ilişkide güçlük, hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşama durumu ve kendini sosyal bir birey olarak düşünme değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulundu.

Anahtar kelimeler : hemşirelik öğrencileri, hemşirelik eğitimi, iletişim becerisi.

Determination of Context Levels of Nursing Students

Abstract

The study was planned to determine the level of communication skills of nursing students. This study is a descriptive type of research. The universe of the study consisted of 2nd, 3rd and 4th grade students (n = 450) in the School of Health at the 2017-2018 academic year. A simple random sampling method was used in the sample of the research. The sample consisted of 252 students. "Communication Skills Scale" and "Personal Information Form" were used to collect the data. Data were analyzed in SPSS 24.0 statistical program. Frequency, percentage, mean and standard deviation, independent samples t test, one way (Oneway) Anova test and LSD tests were used in the analysis of data. The results were evaluated at p <0.05 significance level. The level of communication skills of the students was found to be moderate. Communication skill level averages; difficulties in relation to friends, difficulty living with patient while applying nursing care and among the variables of thinking of self as a social individual significant relationship was found.

Keywords: nursing students, nursing education, communication skills.

¹ Dr. Öğr. Ü., Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Sağlık Yüksekokulu, Ebelik Bölümü, sedacangol@comu.tr,

² Dr. Öğr. Ü., Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Sağlık Yüksekokulu, Ebelik Bölümü, edacangol@comu.edu.tr

³ aytendinc@comu.edu.tr.

GİRİŞ

İletişim insanın kendini, duygu ve düşüncesini gereksinimlerini anlatma ve başkalarını anlama yoludur. İki kişinin duygu, düşünce ve bilgilerini paylaşarak birbirini anlaması ile ilgili bir süreçtir (Üstün, 2005). İletişim becerileri, pek çok beceri için temel oluşturmakta ve sözel olan ve sözel olmayan mesajlara duyarlılık, etkili olarak dinleme ve etkili olarak tepki verme biçiminde özetlenebilir (Bingöl & Demir, 2011; Karatekin, Sönmez & Kuş, 2012). Bireyler ilişkilerinde çoğu zaman etkili olmayan iletişimden dolayı sorunlar yaşamaktadır. Bu da iletişim becerilerinin önemini ortaya koymaktadır (Korkut Owen & Bugay, 2014).

Hemşirelik bireye yardım gereksiniminden doğan bir meslektir. Yardım etmede temel amaç, karşılıklı güvene dayalı bir iletişim ve etkileşim içinde hizmet verilen bireyi tanımak, bakım gereksinimlerini tanımlamak ve sonuçta sorunları ile daha etkin başetme ve ihtiyaçlarını sağlama ile sağlanır.(Tutuk, Al & Doğan, 2002; Arifoğlu & Sala, 2011). Bununla birlikte etkili hemşire-hasta iletişimi hastanın tedaviye uyumunu da artırmaktadır. (Parlayan & Dökme 2016)Hemşirelik öğrencileri, okulda aldığı teorik bilgileri klinik uygulama alanlarına aktarırken iletişim oldukça önemlidir. Bu nedenle hemşirelik öğrencileri etkili hemşirelik hizmeti verirken kişilerarası ilişkileri gelişmiş, özgüvenleri yüksek ve etkili iletişim temel becerilerini edinmeleri gerekmektedir. Hastalar danışmanlık yaparken bu yetenekleri gelişmiş hemşireler nitelikli sağlık hizmeti vermektedir.(Süt, Demir & Özer 2015; Aydın & Argun 2010).

Hemşirelik mesleği sağlık ekibinin önemli bir üyesidir. Hemşirelik mesleğinde bakım kalitesinin yükseltilmesinin, öncelikle olumlu kişilerarası ilişkiler ile mümkün olabileceği bilinmektedir. Çünkü ekip yaklaşımı gerektiren bir meslektir. Ekip yaklaşımında uyum sağlanması için iletişim önemli bir unsurdur. Hemşirelerin yetiştirilmesinde eğitim sürecinin geliştirilmesi önemli yer tutmaktadır. Öncelikle eğitim programlarında iletişim becerilerini geliştiren düzenlemeler yapılmalıdır (Bingöl & Demir, 2011; Atasoy & Sütütemiz ,2014; Bayrak&Bostanoğlu, 2012). Ancak bu sayede karşılaştıkları sorunlarla daha iyi baş-edebilir, öz-güvenleri yükselir. Böylece daha mutlu ve huzurlu bir çalışma ortamı sağlanmış olur. Böylece toplumda hemşirelik mesleği farkındalık uyandırarak, toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. Bu nedenle iletişim becerilerinin yüksek olması hemşirelik eğitiminde öncelikli konulardan biridir. Bu bilgiler ışığında bu çalışma da öğrenci hemşirelerin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Çalışma tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Çalışmanın evrenini 2017-2018 eğitim öğretim yılında ÇOMÜ Çanakkale Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim gören 2,3 ve 4. sınıf öğrencileri (n= 450) oluşturdu. 1. Sınıflar hemşirelik öğrencileri, klinik uygulamaya çıkmadıkları ve iletişim ile ilgili ders (kişilerarası ilişkiler dersi) almadıkları için çalışmaya dahil edilmedi. Araştırmanın örnekleminde basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Listelere öğrenci numaralarına göre numaralar verilmiş ve basit rastgele sayılar tablosu kullanılarak örnekleme alınacak öğrencilere karar verilmiştir. Araştırmada yaklaşık olarak öğrencilerin %56'sına (n=252) ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini içeren literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanmış kişisel bilgi formu ve İletişim Becerileri Ölçeği-Yetişkin Formu (İBÖ-YF) kullanılmıştır.

İletişim Becerileri Ölçeği-Yetişkin Formu (İBÖ-YF): İletişim becerilerini ölçmek amacıyla Korkut-Owen ve Bugay (2014) tarafından İletişim Becerileri Ölçeği (İBÖ) geliştirildi. Ölçeğin yetişkinler için de kullanılabilmesi için Korkut Owen ve Demirbaş-Çelik (2017) tarafından uyarlama çalışması yapılmıştır. Ölçek 25 maddelik "her zaman" dan "hiçbir zaman" a kadar derecelendirilmiş, 5'li likert tipinde bir ölçektir. Ölçekten alınan en yüksek 25, en düşük 5 puandır. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin kendini iletişim becerileri açısından olumlu olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Ölçek beş faktörlü bir yapıya sahiptir. Dokuz maddeden oluşan ilk faktör temel beceriler ve kendini ifade etme (TB-KİE) olarak adlandırılmıştır. İkinci faktör iletişime özen gösterme (İÖG) olarak adlandırılmıştır ve beş maddeden oluşmaktadır. İlişki kurmaya isteklilik (İKİ) olarak adlandırılan üçüncü faktör üç maddeden oluşmaktadır. Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOI) adındaki dördüncü boyut beş maddeden oluşmaktadır. Son faktör olan iletişim ilkelerine uyma (İİU), üç maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve ölçeğin iç tutarlık katsayısı .94 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin alfa iç tutarlılık katsayısı .88 olarak bulunmuştur.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler SPSS 24.0 istatistik paket programında analiz edilmiştir. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Frekans, Yüzde, Ortalama, Standart Sapma) kullanıldı. Veriler normal dağılıma uygun olup, bu doğrultuda parametrik testler kullanıldı. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup durumunda, parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında bağımsız örnekler (Independent Samples) t testi kullanıldı. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında ikiden fazla grup durumunda, parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Tek Yönlü (Oneway) Anova testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde LSD testi kullanıldı. Sonuçlar % 95 güven aralığında, $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi.

Etik konular

Araştırma öncesinde Sağlık Yüksekokulu Müdürlüğü'nden resmi izin ve öğrencilerin sözel onamları alınmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin %77,8'i (196) kadın, %22,2'si (56) erkektir. Yaş ortalaması 20 olup, %33'ü (83) 2. sınıf, %35'i (89) 3. sınıf, %32'si (80) 4. sınıfta öğrenimini görmektedir. Öğrencilerin %66,9'unun (166) Marmara Bölgesi'nde ikamet ettiği, %52'sinin (131) anne eğitim durumunun ilkökul, %44'ünün (111) baba eğitim durumunun ilkökul mezunu olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin İBÖ-YF'den aldıkları toplam puan ortalamaları açısından; cinsiyet, arkadaşlarla ilişkide güçlük, hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşama durumu ve kendini sosyal bir birey olarak düşünme değişkenleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). Kadın öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanları

(74,765±9,690), erkek öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanlarından (71,000±11,124) yüksek bulunmuştur (p<0,05). Arkadaşlarla ilişkide güçlükle yaşayan öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanları (66,455±12,453), arkadaşlarla ilişkide bazen güçlükle yaşayan (71,626±10,706) ve ya hiç yaşamayan öğrencilerin (76,113±8,886) iletişim becerileri toplam puanlarından düşük bulunmuştur (p=0,000). Hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlükle yaşayan öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanları (65,100±14,075), hemşirelik bakımı uygularken hasta ile bazen güçlükle yaşayan (73,307±9,148) veya hiç yaşamayan öğrencilerin (76,447±10,) iletişim becerileri toplam puanlarından düşük bulunmuştur (p=0,001). Kendini sosyal bir birey olarak düşünen öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanları (75,450 ± 10,075) yüksek iken, kendini sosyal bir birey olarak düşünmeyen öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanları (65,077±8,722) düşük bulunmuştur (p=0,000), (Tablo 1).

Tablo 1. Hemşirelik Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin İletişim Becerileri Puanlarının Dağılımı (n=252)

		İletişim becerileri toplam puan dağılımı					
		n	%	Ortalama	Standart Sapma	F / t	p
Cinsiyet	Kadın	196	77,8	74,765	9,690	t=2,479**	0,014
	Erkek	56	22,2	71,000	11,124		
Sınıf	2	83	33,1	74,928	10,907	0,559*	0,572
	3	89	35,5	73,562	8,462		
	4	80	31,5	73,418	11,015		
Lise	Düz	28	11,1	74,893	9,643	0,283*	0,838
	Anadolu	158	62,7	73,506	10,181		
	Meslek	49	19,4	74,306	9,913		
Gelir düzeyi	Diğer	17	6,7	75,177	11,583	0,122*	0,885
	Düşük	10	4,0	73,200	12,372		
	Orta	229	90,9	73,891	9,986		
Arkadaşlarla ilişkide güçlükle	Yüksek	13	5,2	75,154	11,539	9,456*	0,000
	Evet	11	4,4	66,455	12,453		
	Bazen	99	39,3	71,626	10,706		
Hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlükle yaşama durumu	Hayır	142	56,3	76,113	8,886	6,762*	0,001
	Evet	10	4,0	65,100	14,075		
	Bazen	166	65,9	73,307	9,148		
Kendini sosyal bir birey olarak düşünme	Hayır	76	30,2	76,447	10,844	8,793*	0,000
	Evet	169	67,1	75,450	10,075		
	Bazen	70	27,8	71,900	9,381		
İletişim Becerileri Toplam		252	100	73,929	10,126		

*ANOVA –** t testi

Araştırmaya katılan öğrencilerin “Temel beceriler ve kendini ifade etme” ortalaması $3,969 \pm 0,462$; “İletişime özen” ortalaması $3,968 \pm 0,506$; “İlişki kurmaya ve sürdürmeye isteklilik” ortalaması $3,714 \pm 0,604$; “Etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim” ortalaması $4,102 \pm 0,522$; “İletişim ilkeleri” ortalaması $3,907 \pm 0,619$ bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 1. İletişim Becerileri Ölçeği Tanımsal Bulguları (n=252)

	Ort	Ss	Min.	Max.
Temel Beceriler Ve Kendini İfade Etme	3,969	0,462	2,560	5,000
İletişime Özen	3,968	0,506	2,200	5,000
İlişki Kurmaya Ve Sürdürmeye İsteklilik	3,714	0,604	1,670	5,000
Etkin Dinleme Ve Sözel Olmayan İletişim	4,102	0,522	2,200	5,000
İletişim İlkeleri	3,907	0,619	1,670	5,000

Öğrencilerin, hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşamayan öğrencilerin temel beceriler ve kendini ifade etme puanları ($4,050 \pm 0,486$), hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşayan öğrencilerin temel beceriler ve kendini ifade etme puanlarından ($3,611 \pm 0,648$) yüksek bulunmuştur ($p=0,014$). Hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşamayan öğrencilerin iletişime özen puanları ($4,084 \pm 0,485$), hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşayan öğrencilerin iletişime özen puanlarından ($3,600 \pm 0,525$) yüksek bulunmuştur ($p=0,007$). Hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşamayan öğrencilerin etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim puanları ($4,229 \pm 0,552$), hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşayan öğrencilerin etkin dinleme ve sözel olmayan iletişim puanlarından ($3,700 \pm 0,767$) yüksek bulunmuştur ($p=0,003$) (Tablo 3).

Tablo 3. İletişim Becerileri Ölçeği ve Alt Boyutlarının Hemşirelik Bakımı Uygularken Hasta İle Güçlük Yaşama Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

		N	Ort	Ss	F	p
Temel Beceriler ve Kendini İfade Etme	Evet	10	3,611	0,648	4,377*	0,014
	Bazen	166	3,953	0,428		
	Hayır	76	4,050	0,486		
İletişime Özen	Evet	10	3,600	0,525	5,136*	0,007
	Bazen	166	3,936	0,503		
	Hayır	76	4,084	0,485		
İlişki Kurmaya ve Sürdürmeye İsteklilik	Evet	10	3,367	0,936	2,024*	0,134
	Bazen	166	3,709	0,575		
	Hayır	76	3,772	0,609		
Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim	Evet	10	3,700	0,767	5,792*	0,003
	Bazen	166	4,068	0,475		
	Hayır	76	4,229	0,552		
İletişim İlkeleri	Evet	10	3,667	0,667	2,987*	0,052
	Bazen	166	3,861	0,583		
	Hayır	76	4,040	0,673		
	Bazen	166	3,932	0,366		
	Hayır	76	4,058	0,434		

*ANOVA testi

TARTIŞMA

Hemşirelik mesleği sağlık ekibinin önemli bir üyesidir. Bireylerle nitelikli iletişim kurabilme becerisi mesleğin toplumda farkındalığını artıracaktır. Öğrenci hemşirelerin iletişim beceri düzeylerinin belirlenmesi ve bu doğrultuda eksik yönlerinin ders ve uygulamalarda tamamlanması, iletişim becerilerini artırmaya yönelik eğitim programlarının uygulanması açısından önemlidir.

Çalışmada öğrencilerin iletişim becerileri orta düzeyde ($73,929 \pm 10,126$) bulundu. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda iletişim beceri düzeyleri ile ilgili farklı sonuçlar bildirilmiştir. Aşçı, Hazar & Yılmaz (2015), Bingöl ve Demir (2011) ve Pazar, Demiralp ve Erer (2017) çalışmalarında öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin yüksek olduğu, Tutuk, Al & Doğan'ın (2002) çalışmasında orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Başka bir çalışmada ise iletişim becerileri düşük düzeyde bulunmuştur (Kumcağız, Yılmaz, Çelik & Avcı, 2011). Kadın öğrencilerin iletişim becerileri, erkek öğrencilerin iletişim becerilerinden yüksek bulunmuştur. Bu sonuç literatür incelendiğinde yapılan diğer çalışmaları da destekler niteliktedir (Aşçı, Hazar & Yılmaz, 2015; Erigüç, Eriş & Kabalcıoğlu, 2014; Tepekoylu, Soyuturk&Camliyer, 2009). Kızların erkeklere göre iletişim becerilerini daha iyi algılamalarının sosyalleşme süreci ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Korkut,1996). Sosyalleşme, iletişim beceri düzeylerini etkilemektedir.

Kötü iletişim, ölümle sonuçlanabilecek yanlış anlamalar, hayal kırıklığı, tıbbi uyuşmazlıklar, hatalar ve kötü hasta sonuçlarına yol açabilir (Leonard et al., 2005; Meyer and Arnheim, 2002). Etkili iletişim becerisine sahip olan sağlık personeli, problemlere daha sağlıklı bir şekilde çözümler üretebilme ve teklifler önerebilme yeteneğine sahiptir (McNeill ve ark.,2008). Bu çalışmada arkadaşlarla ilişkide güçlük yaşayan öğrencilerin iletişim becerileri, arkadaşlarla ilişkide bazen güçlük yaşayan veya hiç yaşamayan öğrencilerin iletişim becerilerinden düşük bulunmuştur. Bir çalışmada insanlarla ilişkilerinde güçlük yaşamadığını bildirenlerin iletişim becerilerinin, güçlük yaşadığını bildirenlere göre daha iyi olduğu belirlenmiştir (Tutuk, Al & Doğan, 2002). Buradan arkadaş ilişkilerinde iyi olmanın davranışlara da olumlu yönde yansıdığı söylenebilir.

Hemşirelik bakımı uygularken hasta ile güçlük yaşayan öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanları, bazen güçlük yaşayan veya hiç güçlük yaşamayan öğrencilerin iletişim becerileri toplam puanlarından düşük bulunmuştur. Diğer bir çalışmada, klinik uygulamalarda güçlüğü söylediği söyleyenler ile güçlük yaşamadığını belirtenlerin iletişim beceri ortalama puanları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (Tutuk, Al & Doğan, 2002). Daha iyi bir hemşirelik bakımı için öğrencilerin iletişim becerilerinin büyük önemi vardır. Fakat hasta bakımını uygularken iletişimi engelleyen başka faktörlerin olabileceği söylenilebilir. Xie, Ding, Wang & Liu (2013) hemşirelerin klinik eğitimdeki iletişim becerilerini değerlendirmiş ve mevcut hemşirelik programlarında hemşirelere klinik iletişim beceri eğitim programı veya iletişim beceri kursu sağlama ihtiyacının altını çizerek konunun önemini vurgulamıştır. Chin-Yuan Lai (2016) hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerilerini geliştirmede video-akran temelli simülasyon uygulamasını geliştirmiştir. Yapılan çalışmalarda hemşirelerde iletişim beceri düzeylerinin artırılması için simülasyon temelli uygulamalar ve iletişim beceri kurslarının önemi vurgulanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin iletişim beceri düzeylerinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Arkadaş ilişkileri, mesleki ilişkiler ve kendini sosyal bir birey olduğunu düşünmeyen öğrencilerin iletişim becerisi düşüktür. Mesleğin kalitesinin yükseltilmesinin, öncelikle etkili iletişim kurulmasıyla mümkün olabileceği bilinmektedir. Etkili iletişim becerisine sahip hemşireler toplumunun sağlık problemlerine daha etkili ve kalıcı çözümler üretmektedir. Hemşirelerin yetiştirilmesinde eğitim sürecinin geliştirilmesi önemli yer tutmaktadır. Özellikle hemşirelik öğrencilerinin eğitimin ilk yıllarında bu konunun önemi anlatılmalıdır. Öncelikle eğitim programlarında iletişim becerilerini geliştiren düzenlemeler yapılmalıdır. Derslerde iletişim becerilerini engelleyen unsurları ele alan simülasyon temelli uygulamalar ve iletişim beceri kursları yapılarak iletişim becerilerini artırmanın önemine dikkat çekilmelidir.

KAYNAKÇA

- Arifoğlu, B. & Sala Razi, G. (2011). Birinci Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empati ve İletişim Becerileriyle İletişim Yönetimi Dersi Akademik Başarı Puanı Arasındaki İlişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(1), 7-11
- Aşçı, Ö., Hazar, G. & Yılmaz, M. (2015). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri Ve İlişkili Değişkenler. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 6(3). pp. 160-165.
- Atasoy, I. & Sütütemiz, N. (2014). Bir Grup Hemşirelik Son Sınıf Öğrencisinin Hemşirelik Eğitimi İle İlgili Görüşleri. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 22(2), 94-104.
- Aydın, M. F. & Argun, M.Ş. (2010). Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Hastane Uygulamalarından Beklentileri Ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* ; 1(4):209- 213.
- Bayrak, B. & Bostanoğlu, H. (2012). İç Hastalıkları Yoğun Bakım Ünitelerinde Çalışan Hemşirelerin Hasta İletişiminde Yaşadıkları Güçlüklerin Saptanması. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi* ,15(4): 236-243.
- Bingöl, G. & Demir, A. (2011). Amasya Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 26(4), 152-159.
- Erigüç, G., Eriş, H. & Kabalcıoğlu, F. (2014). Emotional Intelligence and Communication Skills of Nursing Students: Example of Harran University School of Health. *International Online Journal of Educational Sciences*, 6(2), 398-412.
- Kahyaoglu-Süt, H., Demir-Gül, N. & Özer B. (2015). Klinik Uygulamaya Çıkan Öğrenci Hemşirelerin İletişim Becerileri ve Etkileyen Faktörler. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 2(2), 167-177.
- Karatekin, K., Sönmez, Ö. F. & Kuş, Z. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 7(3).
- Korkut, F. (1996). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenilirlik Ve Geçerlilik Çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 18-23.
- Korkut-Owen, F. & Bugay, A. (2014). İletişim Becerileri Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması** *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 51- 64.

- Korkut-Owen, F. & Demirbaş-Çelik, N. (2017). Yetişkinlerde kişilik özelliklerine göre iletişim. 18-21 Ekim 2017 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Uluslararası Akademik Çalışmalar Kongresi'nde sözlü sunulan bildiri. <https://www.inescongress.com/>.
- Kumcağız, H., Yılmaz, M., Çelik, S. B. & Avcı, İ. A. (2011). Hemşirelerin İletişim Becerileri: Samsun İli Örneği. *Dicle Tıp Dergisi*,38(1), 49-56.
- Leonard, M., Graham, S. & Bonacum, D. (2005). The human factor, the critical importance of effective teamwork and communication in providing safe care. *Quality & Safety in Health Care* ,13, 85–90.
- McNeill, C., Shattell, M., Rossen, E. & Bartlett, R. (2008). Relationship skills building with older adults. *Journal of Nursing Education*, 47(6), 269-271.
- Meyer, G.S. & Arnheim, L. (2002). The power of two improving patient safety through better physician–patient communication. *Family Practice Management*, 9, 47–60.
- Parlayan, M. A. & Dökme, S. (2016). Özel Hastanelerdeki Hemşire ve Hastaların İletişim Seviyelerinin Değerlendirilmesi: Bir Hastane Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 265-284.
- Pazar, B., Demiralp, M. & Erer, İ. (2017). The communication skills and the empathic tendency levels of nursing students: a cross-sectional study. *Contemporary nurse*, 53(3), 368-377.
- Tepekoylu, O. ,Soyturk, M. & Camliyer, H. (2009). Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu (BESYO) Öğrencilerinin İletişim Becerisi Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(3), 115-124.
- Tutuk, A., Al, D. & Doğan, S. (2002). Hemşirelik Öğrencilerinin İletişim Becerisi Ve Empati Düzeylerinin Belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*,6(2), 36-41.
- Üstün, B. (2005). Çünkü İletişim Çok Şeyi Değiştirir!. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8(2), 88-94.
- Xie, J., Ding, S., Wang, C. & Liu, A. (2013). An evaluation of nursing students' communication ability during practical clinical training. *Nurse Education Today*, 33(8), 823–827.